

ZAČ JE TOHO BÝTI TEOLOGEM

Jacob Neusner (ed.), Faith, Truth, and Freedom. The Expulsion of Professor Gerd Lüdemann from the Theology Faculty at Göttingen University, edice Academic Studies in Religion and Social Order, Global Publications, Binghamton University, New York 2002, ISBN 1-58684 278-8, 154 stran.

O afěře, která provází nedobrovolný (?) rozchod novozákoníka prof. Gerda Lüdemanna se svou *alma mater*, teologickou fakultou Georg-Augustovy University v Göttingen, jsme mohli v Praze slyšet přímo z úst účastníka sporu, tehdejšího děkana göttingenské teologické fakulty, systematika Eberharda Busche, na jaře roku 2000. V tomtéž roce navštívil přednáškovou řadu prof. Otakara Fundy na Pedagogické fakultě UK v Praze sám Lüdemann. V Křesťanské revue se pod dojmem konference v Mühlheimu za případem ohlíží prof. Ladislav Hejdánek. (Ladislav Hejdánek, Jak je to vlastně s naším křesťanstvím?, *KR* 01/2, 32–35) Na sporu jej fascinuje otevřenost jeho účastníků, především ale jeho věcná stránka: vidí v něm pokračování zápasu liberální teologie o historického Ježíše, zasypaného balastem umrtvujícího dogmatu. Ve jménu „evangelia živého Ježíše“ vyzývá k diskusi o nezbytné revizi archaizovaného křesťanství. Na Hejdánkův článek přináší totéž číslo vtipnou repliku redaktorky revue Veroniky Tydlitátové. (Veronika Tydlitátová, Jak je to vlastně s Hejdánkovým křesťanstvím?, *KR* 01/2, 35–37) Proti příkrému odmítnutí „obecné religiozity... a náboženského diletantismu“, kterým Hejdánek vyvažuje své přitakání Lüdemannovu liberalismu, se Tydlitátová zastává náboženství jakožto relevantní teologické kategorie. Tím však polemika v domácím prostředí končí.

Těžko říci, zda pod vlivem Hejdánkovy výzvy, každopádně s obdobným nasazením se sporu ujal americký judaista prof. Jacob Neusner. Na universitě v anglickém Lancasteru uspořádal k tématu sympozium, jehož příspěvky otiskl v roce 2002 časopis *Religion*. Recenzovaná kniha přináší výběr těchto příspěvků, rozšířený o pokračující diskusi, ale i o dokumentaci sporu samotného.

Po stručném Neusnerově úvodu, v němž představuje Lüdemannovu věc jako spor o akademickou svobodu v Německu (a jedovatě uvádí, jak mizivé množství teologů z Německa se k jeho diskusi připojilo), dostane slovo nejprve sám Gerd Lüdemann (s. 1–11): statí převzatou z předmluvy k americkému vydání jeho knihy *Velký podvod* (G. Lüdemann, *Der grosse Betrug. Und was Jesus wirklich sagte und tat*, Lüneburg 1998), v níž rekapituluje svou verzi sporu. Po pětiletém pedagogickém a badatelském působení v USA byl v roce 1983 povolán do Göttingen, na universitu, která je kolébkou historicko-kritického a nábožensko-dějinného přístupu (působili zde J. Wellhausen, A. Ritschl, Walter Bauer, W. Bousset aj.). Jeho badatelská činnost jej koncem 90. let přivedla k zásadnímu rozchodu s křesťanstvím. Vedení dolnosaské evangelické církve proto v roce 1998 žádá jeho odvolání. Kolegium děkana teologické fakulty pak zaujímá k Lüdemannovým prohlášením stanovisko: „I. Negace křesťanství a smysluplnosti církevně vázané teologie není jediným možným závěrem studia základních křesťanských textů

a dějin jejich působení. 2. Víra a věda jsou zásadně kompatibilní. 3. Jedním z úkolů teologické fakulty zůstává výchova kazatelů církve. 4. Lüdemann by měl proto v zájmu vlastní myšlenkové konzistence zvážit další setrvání na teologické fakultě.“ Vzhledem k tomu, že filosofická fakulta Lüdemanna, jehož profesura je garantována zákonem, do svého stavu nepřijímá, mění teologická fakulta v únoru 1999 jeho katedru z novozákonní na „katedru dějin a literatury raného křesťanství.“ Takto elegantně vysouvá Lüdemanna i s jeho novou katedrou z pevného kurikula předmětů, kterými budoucí kazatelé musejí na projít. Děje se tak v rámci uspořádání, podle něhož jsou v Německu církve i stát společnými garanty teologického vzdělání. Právě to je však dle Lüdemanna projevem nepřijatelné klerikalizace vědy na universitě, o níž prý svědčí mj. i to, že v r. 1995 byla po 30 letech znovu zavedena klauzule přísahy zavazující vyučovat v souladu s principy evangelické luterské církve. Lüdemann trvá na tom, že ať již ne křesťan, je nadále teologem svobodného protestantismu. Jenom se od svých fakultních kolegů, z nichž stěží kdo ještě věří v Kristovo vzkříšení nebo druhý příchod a kteří se proto snaží vztahovat se k textům pomocí různých interpretačních dovedností, liší svou upřímností.

Lüdemannova stať je v Neuserově sborníku východiskem reakcí diametrálně odlišných. Většina z nich se s „odstaveným“ profesorem solidarizuje. Někteří z pozic občanské společnosti, která nemůže tolerovat výjimečné postavení církve ve společnosti a na universitě (Gerhard Besier z Heidelbergu, s.13–14). Jiní v kritice pokrytectví akademické teologie, díky němuž se budoucí kazatelé často ocitají mezi mlýnskými kameny církevní a akademické ortodoxie. Právě proto se prý, tvrdí sheffeldský starozákonník Philip R. Davies (s. 21–23), teologové tak rádi Lüdemanna zbavili: narušoval pohodlné příměří, které jim zaručuje profesorská místa, o něž by bez souhlasu státu a církve přišli. Ale možná – uzavírá ironicky – jde jen o názornou ukázkou jedné z ústředních tezí křesťanství, totiž všeobecné lidské hříšnosti. Robert W. Funk, zakladatel *Jesus seminar*, americké radikální skupiny novozákonníků, koncipuje svůj příspěvek (s. 25–27) jako nekrolog vznešené tradice německého svobodného bádání, vyznačené jmény D. F. Strausse, A. Schweitzera a R. Bultmanna. Hrdě ohlašuje její pokračování právě v *Jesus seminar*. V podobném duchu se nese dopis členů skupiny akademickým představitelům Göttingen (s. 111–116).

Mnohé příspěvky jsou psány tónem silně osobním. Lüdemannův někdejší spolužák z Göttingen, starozákonník Douglas A. Knight (29–36), nostalgicky vzpomíná, jak mu svobodné prostředí göttingenské fakulty lidsky i teologicky otevřelo oči, přibližuje americkému čtenáři nuance vztahu státu a církve i systém studia teologie v Německu. I když připouští, že německé církve prokázaly v nedávné minulosti vyšší míru nezávislosti na státu než církve americké, spatřuje přesto v systému „církevně-státní kohabitanace“ vážnou překážku akademické svobody. Americká novozákonní badatelka Amy-Jill Levineová v článku „The Gentlemen's Agreement“ (s. 51–56) periodizuje situaci na amerických universitách. Nejprve zde všemu vyučoval bílý křesťanský muž. Od konce 60. let se prosadila zásada

„you are what you teach“: katedry islamistiky obsadili muslimové, dálně-východní studie vyučují buddhisté a judaistiku Židé. I to je však prý v napětí s ideálem university a svobodného bádání.

Novinářsky velmi rezolutní jsou statě Christopa Türkeho z týdeníku Die Zeit (s. 117–121 a 131–134) i články některých regionálních periodik v USA a v Německu. Lüdemanna přirovnávají k bojovníkům za pravdu formátu Luthera či Galileiho. Silné zaujetí je zřejmé z příspěvku vydavatele sborníku, Jacoba Neusnera (s. 57–60). I on vzpomene svého pobytu v Göttingen v r. 1995, Lüdemannova sympatického patriotismu, ale i – prý – neuctivé studentky, kvůli níž Neusner v Göttingen nakonec ruší svůj seminář. Vše prý souvisí se vším: poddanost německé teologie církvi, její slabé výkony, drzé studentstvo i kostlivec národně-socialistické minulosti. Ke cti Neusnerovi je ovšem třeba říci, že nemíří pouze do cizích hnízd: v židovství a islámu, upozorňuje, je kontrola universit ze strany náboženských autorit snad ještě silnější.

Nenechá-li Neusner čtenáře na pochybách, kde ve sporu sám stojí, je o to cennější, že ve svém sborníku popřeje důstojné místo i opačným názorům. Jsou to především hlasy představitelů göttingenské teologické fakulty. Děkan Reinhard G. Kratz (s. 37–47) odmítá nařčení, že by vliv církve na teologické fakulty v Německu znamenal ohrožení svobodného bádání. To, že stát respektuje církevní afiliaci dané fakulty, znamená záruku, nikoli potlačení svobody. Tuto myšlenku rozvádí i berlínský biskup Wolfgang Huber (s. 127–130). Právě Němci mají – poučení diktaturami 20. století – dobré důvody pro to, aby na omezené pravomoci státu ve věcech církevních a teologických rozhodně trvali. Děkan Kratz pak koriguje Lüdemannova tvrzení o příčinách rozchodu. Göttingenští teologové nemají nic proti odborným závěrům ani postojům víry svého kolegy. Berou ale vážně, že současnou podobu fungování teologické fakulty považuje za pokryteckou. Dle svých vlastních slov tedy nemůže dostát nárokům, které na něj funkce profesora Nového zákona klade. A finančně, uzavírá děkan, je Lüdemann v rámci university zajištěn lehce nadprůměrně.

Překvapivé názorové sousedství s jejich názory vykazuje stat' amerického teoretika ústavního práva Stephena B. Pressera (s. 61–66). Teologickou fakultu řadí – stejně jako fakulty medicíny či práva – do kategorie *vocational schools*, profesionálních škol, připravujících na základě určitých ideologických východisek studenty k výkonu daných povolání (na rozdíl od tzv. *liberal arts*, akademických oborů, jejichž ideologická vázanost není tak silná; Presser ovšem ukazuje, že také zde bychom stěželi našli disciplínu, která je zcela prosta ideologických předpokladů). Presser uvádí analogii z 80. let, kdy se na předních amerických universitách rozhořel spor mezi tradicionalisty a skupinou tzv. „právních nihilistů“, inspirovaných společensko-kritickou teorií Frankfurtské školy. Podle těchto Adornových a Horkheimerových žáků je právo vždy pouze nástrojem těch, kdo mají moc. Děkan práv z Duke University Paul Carrington tehdy vytáhl do boje s požadavkem „romantické víry“ (sic!) v reálnou existenci práva jakožto podmínky *sine qua non* výuky práva. Spor prý, uzavírá Presser, po právu vyhrál Carrington.

Také Neusnerův dlouholetý souputník a kolega z Bard College, religionista prof. Bruce Chilton, je „překvapen Lüdemannovým překvapením“ z reakce církve i fakulty. Evangelia přece nechtějí být historickým záznamem, jsou napsána „z víry a pro víru“ – a nebrat to v úvahu je školáckou chybou. Jistě, i Chilton má své únavné zkušenosti s fundamentalismem, v tom ale právě spočívá úkol teologie: vyvrátit falešnou alternativu „hmotné vzkříšení se vším všudy – anebo konec s vírou“. Universita potřebuje neutrální religionistiku, uzavírá, potřebuje ale i konfesně čitelnou teologii.

Neusnerův sborník předkládá texty velmi rozdílných žánrů, způsobů argumentace a jazykové úrovně. Nejhuře dopadla závěrečná esejistická Lüdemannova životopisná črta z pera Roba Simbecka (s. 147–153), jež se hemží překlepy. Překlady německých textů do angličtiny pořídil dvorní překladatel americké teologické scény John Bowden. U některých je uvedeno i německé znění (Reinmuth, 91; Busch, 107), u některých nikoli (Lüdemann, 93), některé jsou pouze německy (Türcke, 117; Strauss, 123; Busch, 124; Huber, 127;). Diskuse, která dnes, po bezmála čtyřech letech, ztratila na své razanci, pokračuje mj. na internetu (Viz www.gerdloedemann.de).

Neusnerův sborník lze přivítat jako průběžnou zprávu o této diskusi, která nese rysy předběžnosti. U nás bude třeba v této diskusi pokračovat zejména pokud jde o rozpětí teologie mezi universitou a církví. V sekularizovaném Česku nekatolickým fakultám intervence církevních činitelů nehrozí. Větší nebezpečí číhá v glajchšaltujících požadavcích státu na (kvantitativní) efektivitu vysokoškolského studia a jeho vědeckou (rozuměj zejména publikační) výkonnost. Tím větší odpovědnost spočívá na bedrech akademické teologie. Jedinou instancí, vůči níž je zevnitřku své agendy zodpovědná, je totiž její vlastní „předmět“ studia, tedy ona sama ve své referenční a kontrolní funkci systematické reflexe křesťanské víry. Místem, kde se tato víra „děje“, je církev. Existence teologie na universitě je tedy existencí v silovém poli dvou loajalit: vůči universitě a vůči církvi. Kdyby přišlo na lámání chleba, měla by mít jasno, která z loajalit má přednost. A parafrázujme klasika dále: zatím nechť je ráda, že se takto rozhodovat nemusí.

Petr Sláma

NOVÝ KOMENTÁŘ K MATOUŠOVU EVANGELIU

Daniel R. Harrington, Evangelium podle Matouše (Sacra pagina), z angličtiny přel. Pavel Jartym, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 469 str.

S Harringtonovým výkladem Matoušova evangelia se českému čtenáři dostává do rukou moderní zahraniční biblický komentář středního rozsahu, který těm, kdo se u nás blíže obírají studiem bible, dosud chyběl. Je součástí katolické komentářové řady „Sacra pagina“, která vychází v Collegeville ve státě Minnesota v USA a jejím vydavatelem je sám autor tohoto svazku, člen jezuitského řádu. Jsou to výkla-